

УДК: 37.014:316.7(4-672EU)(497.11)

Bibliid 1451-3188, 21 (2022)

Год XXI, бр. 77-78, стр. 445–459

Изворни научни рад

Рад примљен 7. 3. 2022. године

Рад одобрен 6. 4. 2022. године

DOI: https://doi.org/10.18485/iipe_ez.2022.21.77_78.26

ИНТЕРКУЛТУРНОСТ И ОБРАЗОВНА ЈЕЗИЧКА ПОЛИТИКА ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ У СРБИЈИ

Катарина РАДОЈКОВИЋ ИЛИЋ¹

Апстракт: У раду се разматра концепт интеркултурног образовања чији је основни циљ промовисање међусобног разумевања, хуманистичких вредности и толеранције међу народима. Будући да се Савет Европе од самог почетка залаже за креирање језичких образовних политика које би посвећивале пажњу интеркултурном аспекту наставе, образовна језичка политика Европске уније не ограничава се само на развијање језичких способности код ученика, него обухвата и њихово оспособљавање да успоставе дијалог са другим културама и да користе језик на друштвено и културно адекватан начин. У раду се наводе најзначајнији акти Европске уније и Савета Европе у којима се објашњава појам интеркултурности и концепти плурилингвалног и интеркултурног образовања. Анализира се сложени појам интеркултурне компетенције и наводе досадашња истраживања о заступљености овог концепта у курикулумима. Такође се приказују резултати истраживања спроведеног са студентима Правног факултета Универзитета у Београду, с циљем да се утврди да ли су студенти и у којој мери стекли елементе интеркултурне компетенције предвиђене образовним актима.

Кључне речи: Европска образовна језичка политика, интеркултурно образовање, плурилингвизам, настава страног језика струке, Савет Европе.

¹ Правни факултет у Београду. Е-mail: katarina.radojkovic@ius.bg.ac.rs. Рад је настао у оквиру пројекта, „Идентитетски преображај Србије 2022”, чији је носилац Правни факултет Универзитета у Београду.

1) УВОД

Образовна језичка политика Европске уније базира се на неколико кључних постулата: развоју плурилингвизма, језичке разноврсности, промовисању међусобног разумевања, интеркултурног дијалога и демократског грађанства и унапређењу социјалне кохезије. Како сматрају аутори Беле књиге о интеркултурном дијалогу, европско друштво не треба да буде друштво у коме постоје затворене заједнице и у коме, у најбољем случају, коегзистирају већинске и мањинске групе са различитим правима и обавезама, а које повезује обострано незнање и стереотипи, него отворено друштво пуно живота у коме нема дискриминације, од кога сви имамо користи и које у потпуности укључује све своје становнике и поштује њихова људска права.² Будући да међусобно разумевање почива на познавању и прихватању културних разлика, плурилингвални и интеркултурни приступ образовању наводе се у бројним актима Савета Европе и институција Европске уније од којих ће овде бити наведени само они најважнији за креирање образовних језичких политика и наставу страних језика. У Препоруци Р (98) 6 истиче се да учење језика у циљу развоја плурулингвизма представља европски политички интерес, и да се потребе мултилингвалне и мултикултурне Европе могу задовољити само значајним унапређењем могућности њених грађана да превазиђу језичка и културна ограничења а да такав циљ подразумева постојање добро организованог система образовања током целог живота финансираног од стране одговарајућих институција.³ Стога се мере које се препоручују у овом документу односе, пре свега, на развој језичких образовних политика којима би се омогућило свим Европљанима да се оспособе да комуницирају са говорницима других језика с циљем да развијају отвореност духа, да се побољша слободно кретање људи и размена информација које би омогућиле ученицима да науче да поштују начин живота других и живе у интеркултурном свету. Посебна пажња се посвећује увођењу већег броја језика на свим нивоима образовног система, укључујући и регионалне језике, посебно у билингвалним и мултилингвалним срединама. У Препоруци Савета Министара СМ/Rec (2008) 7, посвећеној примени Заједничког европског референтног оквира за језике, наводи се да циљ европске образовне језичке политике треба да буде кохерентно, транспарентно и ефикасно плурилингвално образовање, да би се промовисали демократско држављанство, социјална кохезија и интеркултурни дијалог у складу са политиком Савета Европе, која је потврђена на Трећем Самиту

² Conseil de l'Europe, "Livres blancs sur le dialogue interculturel", Strasbourg, 2008.

³ Conseil de l'Europe, "Recommandation N° R (98) 6 du Comité des ministres aux États membres concernant les langues vivantes", Strasbourg, 1998.

шефова држава и влада у Варшави 2005.⁴ Због тога се препоручује свим државама чланицама да створе и одржавају услове за примену препорука из Заједничког европског референтног оквира за језике. Према Смерницама за развој образовних језичких политика у Европи из 2007. године, превасходни циљ плурилингвалног образовања је прилагођавање наставе језика потребама европских друштава и тежњама њених говорника.⁵ То се може постићи на два начина: диверсификацијом наставе постојећих језика и трагањем за кохерентношћу њених компоненти, које се често идентификују као различити наставни предмети. Плурилингвално и интеркултурно образовање замишљено је као глобално језичко образовање које је трансверзално у односу на све језике који се изучавају у школи, као и у односу на све наставне предмете и има за циљ формирање појединаца који су отворени ка плуралном поимању света и језичкој и културној разноликости. Сви наставни предмети требало би да доприносе таквом образовању и креирању идентитета, како садржајем предмета тако и применом одговарајућег методолошког приступа. У оквиру плурилингвалног и интеркултурног образовања акценат је на развијању плурилингвалне и интеркултурне компетенције које се у овом документу дефинишу на следећи начин: под плурилингвалном компетенцијом подразумева се способност појединца да сукцесивно стиче и користи различите компетенције на више језика на различитим нивоима и са различитом наменом.⁶ Интеркултурна компетенција обухвата скуп знања, вештина и ставова који омогућују појединцу да на различитим нивоима препознаје, разуме, интерпретира или прихвати начин живота и мишљења који је другачији од оног који је својствен његовој култури. Ова компетенција представља основ разумевања међу људским бићима и не своди се само на језик.⁷

Кључни акт за разумевање појма интеркултурности је свакако Бела књига о интеркултурном дијалогу, усвојена на 118. министарској седници Савета Европе 2008. године, у којој се интеркултурни дијалог дефинише као процес који обухвата отворену и достојанствену размену мишљења између појединаца и група различитог етничког, културног, верског и језичког порекла и наслеђа уз узајамно разумевање и поштовање, и подразумева

⁴ Council of Europe, "CoRecommendation CM/Rec (2008) 7 of the Committee of Ministers to member states on the use of the Council of Europe's Common European Framework of Reference for Languages (CEFR) and the promotion of plurilingualism", 2008.

⁵ Jean-Claude Beacco, Michel Byram, *De la diversité linguistique à l'éducation plurilingue – Guide pour l'élaboration des politiques linguistiques éducatives en Europe*, Conseil de l'Europe, Strasbourg, 2007.

⁶ Ibid., p. 128.

⁷ Ibid., p. 126.

постојање слободе и способности изражавања, као и вољу и умеће да се саслуша мишљење другог.⁸ Интеркултурни дијалог доприноси политичкој, социјалној, културној и економској интеграцији и кохезији културно различитих друштава. Он негује једнакост, људско достојанство и смисао заједничког циља. Тежи да развије дубље разумевање различитих погледа и пракси у свету, да повећа сарадњу и учествовање (или слободу да се направи избор), да оснажи развој и трансформацију појединца, као и да промовише међусобну толеранцију и уважавање. Аутори овог документа наводе неколико предуслова за постојање интеркултурног дијалога: уважавање једнаког достојанства сваког људског бића, поштовање људских права, владавине права и демократских принципа, узајамно поштовање односно размишљање током којег свако себе може да види из перспективе других, постојање родне равноправности, слободе мишљења, савести и вероисповести. Такође се истиче да учење језика помаже ученицима да избегну стереотипе о појединцима, да подстакну радозналост, буду отворени према другима и открију друге културе. Учење језика помаже његовим корисницима да увиде да сарадња са лицима која имају другачији друштвени идентитет и припадају другој култури обогаћује њихово искуство.⁹ Овде је важно појаснити да је интеркултурно образовање много шире од пуког увођења елемената културе и цивилизације у наставу страног језика, који су били заступљени у традиционалном образовању. За разлику од процењивања туђе културе мерилима сопствене, што доводи до стварања стереотипа, предрасуда и превиђања одређених појава, интеркултурно образовање подразумева другачију перспективу гледања на културне феномене и обухвата критичко посматрање и поређење сопствене и других култура. Интеркултурни приступ, дакле, не значи ни одбацивање ни фаворизовање своје или туђе културе него обогаћивање једне културе елементима друге. Стога развијање интеркултурне компетенције код ученика обухвата много више од стицања знања о елементима културе неког народа и представља истинско припремање ученика за интеракцију са носиоцима различитих културних, друштвених и других идентитета и његово оспособљавање да прихвати и разуме особе других култура и да контакте са њима доживљава као обогаћивање сопственог искуства. Развијање интеркултурне компетенције повезано је и са развијањем интеркултурне медијације, јер је појединац који је стекао сазнања о другој културној групи способан да интерпретира другима чињенице које се односе на другачији начин живота и различиту културу. Треба прецизирати и да интеркултурна компетенција не значи само интерпретирање информација

⁸ Conseil de l'Europe, "Livres blancs sur le dialogue interculturel", op. cit., p. 11.

⁹ Ibid., p. 20.

о нечијој култури него и способност откривања свих аспеката идентитета саговорника, као што је на пример његов друштвени идентитет, односно припадност некој социјалној групи. Током интеракције, поред тога што размењујемо информације са неком особом процењујемо, између осталог, и социјални и професионални статус те особе. Пример који су навели Бајрам и сарадници илуструје да током комуникације са неким ко је Кинез ми постајемо свесни његовог културног идентитета који је добио одрастајући међу Кинезима, (вредности, понашања и веровања окружења у коме је одрастао). Међутим, уколико је наш саговорник по занимању наставник, он је током социјализације усвојио знања, вредности и понашање које је делио са другим наставницима тако да ће наш саговорник поред идентитета Кинеза имати и идентитет наставника.¹⁰ Поред тога, он је током живота стекао и друге идентитете везане за његово приватно окружење, породични статус, интересовања итд. које ћемо, ако поседујемо интеркултурну компетенцију, бити у стању да опазимо. Свако посматрање само једног идентитета саговорника значило би упрошћавање и подлагање стереотипима. Последњи аспект на који бисмо желели да укажемо је разлика између термина мултикултурализам и интеркултурализам. Како наводи Данијел Живковић, за разлику од термина мултикултурализам, који се користи да се опише друштво у којем различите културе живе једна поред друге без много интеракције, термин интеркултурализам подразумева међусобну интеракцију различитих култура и веровање да сваки човек постаје богатији кроз контакте са другим културама¹¹. Овде можемо направити и паралелу са терминима мултилингвизам и плурилингвизам: док се мултилингвизам односи на коегзистенцију више језичких варијетета на једној територији, под плурилингвизмом се у контексту Европске образовне језичке политике сматра способност друштвеног актера, који на различитим нивоима познаје различите језике и различите културе, да комуницира и успоставља друштвену интеракцију.¹²

2) ИНТЕРКУЛТУРНОСТ И НАСТАВА СТРАНИХ ЈЕЗИКА

Бајрам и сарадници издвојили су пет кључних елемената интрекултурне компетенције који су унети у бројне актуелне курикулуме наставе страних

¹⁰ Michael Byram, Bella Gribkova, Hugh Starke, *Developing the Intercultural Dimension in Language Teaching. A Practical Introduction for Teachers*, Council of Europe, Strasbourg, 2002.

¹¹ Данијел Живковић, „Улога страних језика у интеркултурном образовању”, Весна Лопичић, Биљана Мишић Илић (ур.) *Језик, књижевност, вредности: језичка истраживања*, Универзитет у Нишу, Филолошки факултет, Ниш, 2013, стр. 659–670.

¹² Катарина Радојковић Илић, „Постулати европске образовне језичке политике и настава страних језика”, *Европско законодавство*, 2018, бр. 64, стр. 214.

језика.¹³ Први елемент чине знања (енгл. *knowledge*, фр. *savoirs*) која се односе на познавање веровања, понашања и културних значења друштвених група једне државе и познавање интерперсоналне интеракције њених припадника. Следећи елемент су ставови или понашања (енгл. *intercultural attitudes*, фр. *savoir-être*) који подразумевају радозналост и отвореност према другим културама, спремност да се уклоне предрасуде о њима и отклони мишљење да су наш систем вредности и наш доживљај света једини исправни. Ова способност сагледавања из туђе перспективе може се назвати способношћу децентрализације (енгл. *ability to decentre*). Трећи елемент су вештине интерпретирања (енгл. *skills of interpreting and relating*, фр. *savoir comprendre*) што подразумева поседовање вештине тумачења, поређења и повезивања које користимо када се нађемо пред документом или догађајем из друге културе који треба да протумачимо, објаснимо и повежемо са документом или догађајем из наше културе. Четврти елемент представљају вештина откривања и интеракције (енгл. *skills of discovery and interaction*, фр. *savoir apprendre/faire*) које се односе на способност да се усвојена знања о другачијим културним праксама употребе у реалној комуникацији и интеракцији. Међутим, колико год ми били отворени, радознали и толерантни у односу на туђа веровања, вредности и навике, наша веровања, вредности и понашања су дубоко усађена у нама и могу да доведу до неадекватне реакције. Због тога интеркултурни говорник/медијатор мора да поседује и пету компоненту – способност критичког процењивања своје и туђе културе (енгл. *critical cultural awareness*, фр. *savoir s'engager*). Аутори Заједничког европског референтног оквира за језике под интеркултурним склоностима и вештинама подразумевају следеће елементе: способност успостављања односа између сопствене и стране културе; изграђивање позитивног става према самом појму културе и способност препознавања и употребе различитих стратегија у остваривању контаката са људима из другог културног миљеа; способност да се посредује између две културе и успешно реше неспоразуми и сукоби проистекли из културних разлика; способност превазилажења површних односа који не прелазе ниво стереотипних представа.¹⁴ Када неко учи други језик (страни језик) и упознаје другу културу (страну културу), он не губи стечене компетенције из матерњег језика и сопствене културе. Нова компетенција коју стиче такође није сасвим независна од претходне. У процесу учења, ученик не учи друге начине комуницирања и поступања, већ постаје плурилингвалан и стиче интеркултурну компетенцију. Лингвистичке и

¹³ Michael Byram, Bella Gribkova, Hugh Starke, *Developing the Intercultural Dimension in Language Teaching. A Practical Introduction for Teachers*, op. cit., p. 12.

¹⁴ Conseil de l'Europe, *Cadre européen commun de références pour les langues- Apprendre, enseigner, évaluer*, Conseil de l'Europe/Didier, Paris 2001, p. 84.

културне компетенције сваког од тих језика модификоване су познавањем другог језика и културе и доприносе стицању свести о интеркултурности, интеркултурним вештинама и умећима и на тај начин омогућају особи да развије богатију и комплекснију личност и да повећа способност учења других страних језика и да се отвори за нова културна искуства.¹⁵ У настави страног језика струке интеркултурни елементи су још значајнији него у настави општег језика будући да је циљ наставе интегрисање ученика у професионалну или академску средину. Поред бољег разумевања, развијања отворености за другачије мишљење, ставове и навике, у професионалном контексту интеркултурна компетенција има и другу димензију, и у пословном свету може да буде кључ успеха и мобилности. Елементи културе присутни су у свим сегментима комуникације у професионалном окружењу: од хијерархијског уређења установа и предузећа, преко начина опхођења, држања тела, до навика које се односе на време (док се кашњење од 15 минута у једној култури сматра нормалним или чак уобичајеним, у другој култури такво понашање може бити крајње увредљиво). Издвајање елемената потребних за стицање интеркултурне компетенције и њихово укључивање у програм наставе језика струке изузетно је тешко, будући да они обично нису експлицитно изражени, да су многи од њих у домену невербалне комуникације као на пример став, положај тела, израз лица, контакт очима, начин облачења, растојање између саговорника, употреба боја и симбола, као и да захтевају да и сам наставник познаје професионални миље у коме ће се ученик у будућности кретати. Проучавајући узроке неразумевања приликом интеркултурног сусрета, Барна је издвојио шест основних препрека у интеркултурној комуникацији: претпоставке о сличностима, коришћење различитих језика и стилова комуникације, погрешна интерпретација невербалних порука, стереотипи, тенденција вредносног одређивања и анксиозност¹⁶. Претпоставка о сличностима између наше и туђе културе, или професионалног окружења, може да буде извор неспоразума и непријатности. Невербалним порукама се у појединим културама придаје више пажње и оне имају већи значај у комуникацији него што је то случај у другим културама. У том погледу разликују се високо контекстуализоване културе, код којих је мали део поруке експлицитно изражен, те је значај контекста за разумевање велики, и ниско контекстуализоване културе код којих се порука преноси експлицитно, тако да улога контекста није значајна.¹⁷ Неки од елемената невербалне комуникације који могу бити посебно значајни у професионалним

¹⁵ Ibid., p. 40.

¹⁶ Laray M. Barna, "Stumbling Blocks in Intercultural Communication", in: Milton J. Bennett, (ed.) *Basic Concepts of Intercultural Communication: Selecting Readings*, Yarmouth, Maine, Intercultural Press, 1998, pp. 337-346.

¹⁷ Edward T. Hall, *Beyond Culture*, Anchor Books Doubleday, New York, 1976.

сусретима, нарочито приликом преговора, на међународним конференцијама или приликом посета страних делегација су гестови, контакт очима, однос према времену и простору. На пример, спојени палац и кажипрст у виду круга је гест који се у Француској користи да означи нулу односно нешто што нема вредност, у Сједињеним Државама се користи као ознака да је нешто прихватљиво, док у Бразилу исти гест има увредљиво па чак и опсцено значење, а у Јапану представља ознаку за новац. Контакт очима се такође различито користи у пословној комуникацији. Док се саговорник гледа директно у очи у арапским земљама, Латинској Америци и Јужној Европи, људи из Азије и Северне Европе у комуникацији углавном користе само површан поглед или га у потпуности избегавају. Ове разлике присутне су и међу становницима Европе: док Енглези ретко одржавају контакт очима током разговора, у Француској је контакт очима чест и веома интензиван. Још два елемента на које Барна указује као на могуће „каменове спотицања” у комуникацији могу се јавити у пословном окружењу. Први је тенденција да доносимо вредносни суд о култури различитој од наше полазећи од сопствених културних стандарда. У том смислу, скренућемо још једном пажњу да је код ученика важно развијати оно што Бајрам назива „способношћу децентрализације”, односно сагледавања понашања припадника других култура са њихове тачке гледишта, као и способност критичког процењивања своје и туђе културе (*critical cultural awareness*).¹⁸ Друга препрека је психолошке природе и односи се на анксиозност која се јавља услед неизвесности коју доноси свака интеркултурна комуникација. У том смислу, значајно је да ученик добије што више информација у вези окружења у коме ће се у будућности наћи. Уобичајено је мишљење да за то постоје два начина: један је помоћу наставника, други је директним контактом кроз интеракцију са изворним представницима друге културе. Клер Крамш залаже се, међутим, за концепт „треће културе” по коме наставник не треба да презентује културолошке елементе него да помогне ученику да сам научи да открива културу са којом се сусреће.¹⁹ Зато је важно да наставници језика струке на високошколским установама посвете посебну пажњу интеркултурним елементима.

3) ИНТЕРКУЛТУРНОСТ И ОБРАЗОВНА ЈЕЗИЧКА ПОЛИТИКА У СРБИЈИ

У Белој књизи о интеркултурном дијалогу наводи се да у мултикултурној Европи образовање није само средство припреме појединца за тржиште рада

¹⁸ Michael Byram, Bella Gribkova, Hugh Starke, *Developing the Intercultural Dimension in Language Teaching. A Practical Introduction for Teachers*, op. cit., p. 13.

¹⁹ Claire Kramsch, *Context and Culture in Language Teaching*, Oxford University Press, 1993.

које доводи до развоја личности и пружа широку образовну основу, већ су школе важни форуми за припремање младих да учествују у животу као активни грађани. Оне имају одговорност за усмеравање и подржавање младих у усвајању алата и развијању ставова неопходних за све облике живота у једном друштву, као и стратегија за њихово усвајање. Оне треба да им омогуће да разумеју вредности које леже у основи демократског живота, да их упознају са поштовањем људских права као основом за управљање разноликошћу и подржавањем отворености према другим културама.²⁰ Стицање интеркултурне компетенције је данас један од циљева наставе страних језика и прописан је у курикулумима свих европских земаља. Када је реч о Републици Србији, може се закључити да се у стандардима и наставним плановима за предмет страни језик пружа велика подршка развоју интеркултурне компетенције. У Правилнику о општим стандардима постигнућа за крај основног образовања за страни језик из 2017. године, у оквиру постигнућа за крај основног образовања за страни језик, поред функционално-прагматичне и лингвистичке компетенције прецизирају се и стандарди за интеркултурну компетенцију.²¹ За средњи ниво, на пример, прецизира се да ученик треба да препознаје и избегава табуе и неспоразуме у комуникацији као и да негује позитиван и отворен став према разликама које уочава: „Ученик поседује основна знања о разликама у свакодневном животу и разуме да су разлике последица сложености културе. Ученик познаје и разуме основне природне и друштвене специфичности циљне културе. Ученик поседује свест о основним сличностима и разликама између своје и циљне културе и препознаје/избегава најкритичније табуе и неспоразуме у комуникацији. Негује позитиван и отворен став према разликама које препознаје између своје и циљне културе”.²² У стандардима за напредни ниво истиче се развијање отворености према разликама и развијање критичког приступа истраживању сопствене и друге културе: “Прихвата разлике које постоје између властите и циљне културе и уме да прилагоди понашање основним конвенцијама. Негује став отворености и радозналости према циљној култури/циљним културама и поседује основне вештине за критичко истраживање и разумевање појава циљне и властите културе”.²³ У „Правилнику о наставном програму за осми разред основног васпитања и образовања”, у задатке наставе страног језика у основном образовању и васпитању, поред осталог, убрајају се следећи елементи:

²⁰ Conseil de l'Europe, "Livres blancs sur le dialogue interculturel", op. cit., p. 21.

²¹ „Правилник о општим стандардима постигнућа за крај основног образовања за страни језик”, *Службени гласник РС*, број 78/2017.

²² Ibid., стр. 3.

²³ Ibid.

стицање позитивног односа према сопственом језику и културном наслеђу, као и према другим језицима и културама, уз уважавање различитости и навикавање на отвореност у комуникацији и истиче да у процесу учења страних језика ученик богати себе и, упознајући другог, стиче свест о значају сопственог језика и културе у контакту са другим језицима и културама.²⁴ Ученик на тај начин развија радозналост, истраживачки дух и отвореност према комуникацији са говорницима других језика. У Правилнику о општим стандардима постигнућа за крај општег средњег образовања и средњег стручног образовања, у делу општеобразовних предмета, наводи се у оквиру опште предметне компетенције за предмет страни језик да учењем страног језика ученик развија креативност, критичко мишљење, вештине комуникације, самосталност и сарадњу, уважавање различитости култура и културу дијалога.²⁵ Иако образовни акти пружају велику подршку интеркултурном образовању, аутори неких истраживања указују да за успешнију примену циљева и задатака у пракси недостаје препорука, практично упутство или задатак за илустрацију.²⁶ Такође, указује се на велику разлику између младих у Европским земљама који током својих студентских дана обиђу већи део Европе и младих у Србији који немају таква искуства. Према истраживању спроведеном 2004. године, чак 70% студената никада није било у иностранству, док је према истраживању Института за психологију из 2008. свега 10% испитаника путовало у земље Западне Европе и то су већином млади из Београда, док је у осталим деловима Србије тај проценат још мањи.²⁷ Истраживање спроведено са ученицима гимназија у Нишу показало је да се они налазе у двоструком процесу стицања интеркултурне компетенције, кроз индивидуална искуства, ван школе и кроз наставу.²⁸ Примећени су позитивни помаци у смислу промене етноцентризма, разумевања, прихватања и поштовања друге културе. Истовремено постоје још увек одређени стереотипи. Посебно позитивни помаци примећују се, између осталог, у бољем разумевању стране културе, отворености према другачијем, ширењу хоризоната и коришћењу више

²⁴ „Правилник о наставном програму за осми разред основног образовања и васпитања”, *Службени гласник РС – Просветни гласник*, бр. 2/2010, 3/2011 – др. правилник, 8/2013, 5/2014, 11/2016, 7/2017 и 12/2018, стр. 127.

²⁵ „Правилник о општим стандардима постигнућа за крај општег средњег образовања и средњег стручног образовања у делу општеобразовних предмета”, *Службени гласник РС*, бр. 117/2013, стр. 13.

²⁶ Николета Момчиловић, „Интеркултуралност и настава страних језика”, у: Б. Димитријевић, (ур.) *Наука и савремени универзитет 2, Од науке до наставе*, Филозофски факултет, Универзитет у Нишу, Ниш. 2013, стр. 529.

²⁷ Данијел Живковић, *op. cit.*, стр. 666.

²⁸ Николета Момчиловић, *op. cit.*, стр. 534.

извора информација. Посебно је значајно да није уочено да испитаници одбацују своју културу, будући да трећина исказа показује једнако вредновање своје и туђе културе мада је, приликом контрастирања своје и друге културе, ипак изражено фаворизовање друге културе (53% свих исказа). У том смислу, ауторка препоручује активности којима би се искуства из стране културе користила као подстицај за богаћење сопствене и указује на значај подстицања свести о сопственој култури и дубљем схватању односа међу културама. Када говоримо о истраживањима ове врсте неопходно је напоменути да је, за разлику од евалуирања језичке и функционалне компетенције, изузетно тешко извршити евалуацију интеркултурне компетенције будући да је она сама веома комплексна. Као што не постоји јединствена дефиниција интеркултурне компетенције и њених елемената, тако не постоји ни јединствени инструмент за евалуацију. Начин евалуирања зависи најпре од контекста и циљева истраживања. Такође зависи да ли истраживање спроводе организације, компаније, да ли је руковођено личним потребама или у сврхе научних истраживања. Додатну тешкоћу представља чињеница да интеркултурна компетенција садржи у себи и црте личности као што су на пример отвореност духа и емпатија. Неки аутори указују и да посебну тешкоћу представља чињеница да се готово увек ради о аутоевалуацији и да су због тога испитаници склони да се прикажу у бољем светлу, посебно ако је евалуација извршена за потребе селекције.²⁹ Када је реч о евалуацији интеркултурних компетенција у циљу унапређења наставе страног језика најчешће се процењују извори на основу којих ученици стичу сазнања о другој култури, улога наставника и уџбеника страног језика у стицању ове компетенције као и способности ученика да уоче сличности и разлике између своје и туђе културе и спремност да прихватају разлике и да се ослободе табуа. Истраживање спроведено са студентима Правног факултета Универзитета у Београду имало је за циљ како стицање општег увида у интеркултурне компетенције студената тако и у њихове ставове о значају овог питања у њиховом професионалном контексту. Поред тога, циљ је био да утврдимо који су основни извори стицања интеркултурних сазнања, да ли и које сличности и разлике студенти уочавају између своје и француске културе, да утврдимо да ли између мотивације за учење француског језика, заинтересованости за програме мобилности и поседовања интеркултурних компетенција постоји повезаност. У формирању изјава руководили смо се препорукама изнетим у Европском језичком портфолију и Заједничком европском оквиру за језике, као и стандардима и постигнућима наведеним у нашим актима као што су Правилник о општим стандардима постигнућа за крај основног образовања за страни језик, Правилник о општим стандардима

²⁹ Anne Bartel-Radic, "L'évaluation des compétences interculturelles", *Les politiques sociales 3&4*, Daloz, 2016, pp. 88-99.

постигнућа за крај општег средњег образовања и средњег стручног образовања, и Правилник о наставном програму за осми разред основног васпитања и образовања. На основу ових параметара формиране су изјаве које су фигурирале у упитнику као, на пример, „умем да упоредим сопствену и другу културу и да уочим разлике”, „умем да препознам и избегнем табуе о другим културама”, „посматрам, разумем и поштујем своју културу”. Упитник се састојао од 11 затворених и 3 отворена питања. Отворена питања односила су се углавном на сличности и разлике које студенти уочавају између француске и српске културе. Резултати су показали да већина студената сматра да уопштено поседује интеркултурне компетенције (25% одговора „да, у великој мери”, 63% одговора „да, у мањој мери”, 12% одговора „не”). Када је реч о појединачним компетенцијама, највећи број студената оцењује да може да прихвата разлике које постоје између своје и туђе културе (75%), као и да је отворен за упознавање других култура 70%. Такође, 68% испитаника сматра да може да уочи обичаје и понашања друге културе. Нешто мањи број испитаника сматра да уме да упореди сопствену и другу културу и да уочи сличности и разлике (62%). Приближно половина испитаника сматра да уме да посматра, разуме и поштује своју културу и да комбинује информације о другој култури стечене из различитих извора. С друге стране, много мањи број (37%) сматра да може да препозна и избегне табуе о другим културама, а само 10% уме да прилагоди понашање основним конвенцијама туђе културе. Резултати су показали да су студенти у већини стекли способност да уоче разлике између своје и туђе културе. Само 18% испитаника изјавило је да не познаје довољно француску културу да би могли да уоче сличности и разлике. Као најчешће сличности навели су оне које се односе на свакодневни живот, као на пример љубав према храни и забави, затим богату дугу историју и богату културу која је настала мешањем различитих културних елемената. Такође су у различитој форми навели поштовање традиције, културе и обичаја. Када је реч о разликама, испитаници у већини сматрају да је француско друштво боље уређено, да људи боље живе, да више цене културу и да су отворенији према модерним тенденцијама, док је српско друштво традиционалније. Велики број испитаника навео и је већу отвореност Француске ка новом и другим културама (45%). Из датих одговора произилази да испитаници углавном на неутралан начин уочавају разлике, мада је један број испитаника (30%) дао исказе који фаворизују француску културу а критикују српску (већа отвореност, вредноћа, лепши манири, боље васпитање). Као што смо очекивали, одговори су показали да учесталост контаката и боравак у некој од франкофоних земаља позитивно утиче на развој интеркултурних компетенција, односно да је интеркултурна размена неопходна за истинско усвајања интеркултурне компетенције. Уочљиво је да су испитаници који су провели дуже време у иностранству (било туристички, било приликом

размене ученика), или на други начин чешће контактирали са припадницима франкофоне културе, оценили да поседују већи број интеркултурних компетенција. Нажалост, потврдиле су се тврдње изнете у претходним истраживањима да не постоји довољно контакта са особама са француског говорног подручја (20% студената има често такве контакте, 20% понекад, 35% ретко, 50% никад), а већина испитаника није никада боравила у франкофоним земљама, или је боравила само туристички. Лица са којима имају контакте су углавном пријатељи или рођаци (67%) или особе које су упознали приликом ученичких размена и сличних манифестација. Када је реч о начинима на који су студенти до сада стицали ове компетенције, одговори показују да је најчешћи извор интернет и ТВ, следи настава француског језика, контакти са припадницима француске културе, путовања, филмови, музика и књиге. Одговори, међутим, показују и да студенти оцењују да интеркултурни елементи нису били довољно заступљени у досадашњој настави француског језика (35% сматра да су били често заступљени, 15% понекад, 50% ретко). Прикупљени подаци указују на повезаност плурилингвалне и интеркултурне компетенције будући да око 75 процената студената сматра да је неопходно знати језик да би се упознала друга култура. Када је реч о мобилности, веома мали број студената је до сада учествовао у неком од програма размене ученика или студената (5%), али је 95% испитаника изразило жељу да се у будућности укључи у овакве програме, што такође указује на спремност за упознавање других култура. Резултати недвосмислено показују да познавање француске културе има велики повољан утицај на мотивацију за учење француског језика, будући да 98% студената верује да упознавање туђе културе повољно утиче на мотивацију за учење тог језика. Такође је занимљиво да студенти оцењују да је познавање француске културе и француског права веома важно за њихову струку (75% сматра да је то веома важно, 25% да је важно).

4) ИЗВОРИ

- Barna, Laray, "Stumbling Blocks in Intercultural Communication", Milton J. Bennett, (ed.) *Basic Concepts of Intercultural Communication: Selecting Readings*, Yarmouth, Maine, Intercultural Press, 1998.
- Bartel-Radic, Anne, L'évaluation des compétences interculturelles, *Les politiques sociales 3&4*, Daloz, 2016.
- Beacco, Jean-Claude, Byram, Michel, *De la diversité linguistique à l'éducation plurilingue – Guide pour l'élaboration des politiques linguistiques éducatives en Europe*, Conseil de l'Europe, Strasbourg, 2007.
- Byram, Michel, Gribkova, Bella, Starkey, Hugh, *Developing the Intercultural Dimension in Language Teaching. A Practical Introduction for Teachers*, Council of Europe, Strasbourg, 2002.

Hall, Edward Twitchell, *Beyond Culture*, Anchor Books Doubleday, New York, 1976.
Kramsch, Claire, *Context and Culture in Language Teaching*, Oxford University Press, 1993.

Момчиловић, Николета, „Интеркултуралност и настава страних језика”, у: Б. Димитријевић, (ур.) *Наука и савремени универзитет 2, Од науке до наставе*, Филозофски факултет, Универзитет у Нишу, Ниш, 2013.

Радојковић Илић, Катарина, „Постулати европске образовне језичке политике и настава страних језика”, *Европско законодавство*, 2018, бр. 64.

Живковић, Данијел, „Улога страних језика у интеркултурном образовању”, Лопичић Весна, Биљана Мишић Илић (ур.) *Језик, књижевност, вредности: језичка истраживања Зборник радова*, Универзитет у Нишу, Филолошки факултет, Ниш, 2013.

5) ЗНАЧАЈ ЗА РЕПУБЛИКУ СРБИЈУ

Анализа најновијих правилника који прописују стицање интеркултурне компетенције као један од циљева наставе страних језика показује да су у Србији учињени позитивни помаци у смислу усклађивања са европским вредностима и стандардима. Међутим, поставља се питање – да ли у пракси постоје предуслови за постизање ових циљева имајући у виду недовољан број часова страног језика и уопште неадекватан положај предмета страни језик на различитим нивоима формалног образовања. Многа претходна истраживања, као и ово извршено са студентима Правног факултета Универзитета у Београду, показала су да би у основном и средњем образовању ипак требало посветити већу пажњу усвајању интеркултурних елемената, као и да су интеркултурни елементи изузетно значајни за наставу језика струке. Као што је показало спроведено истраживање, студенти који су имали више контакта са припадницима француске културе, или дуже боравили у иностранству, у већој мери су развили интеркултурне компетенције. Као што је интеркултурна размена неопходна за истинско усвајање интеркултурне компетенције, такође смо уочили повезаност између језичких и интеркултурних компетенција, што показује да су плурилингвални и интеркултурни приступ у образовању тесно повезани и указује да је неопходно да се учењу страних језика и заступљености што већег броја страних језика у формалном образовању у будућности посветити више пажње. Одговори испитаника указују и да је код ученика, поред способности уочавања елемената друге културе, толеранције и спремности да се прихвате разлике, веома важно развијати способност критичке процене своје и друге културе. Неопходно је да ученици разумеју да интеркултурни приступ не значи ни одбацивање ни фаворизовање своје или туђе културе, него обогаћивање своје културе елементима друге. Коначно, треба истаћи и да

развој интеркултурних компетенција изузетно повољно утиче на мотивисаности студената за учење страних језика. Свакако треба имати у виду да је ово истраживање обухватило само малу групу испитаника и да би било корисно у будућности спровести слична истраживања и на другим високошколским установама и за друге стране језике, као и шира истраживања на свим нивоима образовања, како у основним и средњим школама тако и у универзитетском окружењу, како би се наши студенти припремили за успостављање истинског интеркултурног дијалога који обухвата отворену и достојанствену размену мишљења са носиоцима различитих културних, друштвених и других идентитета, и како би у будућим интеркултурним интеракцијама могли да прихвате и разумеју особе других култура и да контакте са њима доживљавају као обогаћивање сопственог искуства, а да истовремено буду свесни вредности сопствене културе

INTERCULTURALISM AND EUROPEAN LANGUAGE EDUCATION POLICY IN SERBIA

Summary: The paper discusses the concept of intercultural education as one of the main objectives of European language ideology, whose main goal is to promote mutual understanding, humanistic values, and tolerance among nations. Intercultural dialogue is understood as an open and respectful exchange of views between individuals and groups with different ethnic, cultural, religious, and linguistic backgrounds and heritages, based on mutual understanding and respect. Since the Council of Europe has always been committed to creating language education policies that pay attention to the intercultural aspect of teaching, the European Union's education language policy is not limited to developing students' language skills but also enabling them to engage in dialogue with other cultures and to use language in a socially and culturally adequate way. The paper presents the most important acts of the European Union and the Council of Europe, which explain the concept of interculturality and the concepts of plurilingual and intercultural education, and analyses the presence of those concepts in the language educational policy in the Republic of Serbia. The paper also presents the results of research conducted with the students of the Faculty of Law of the University of Belgrade in order to emphasise the importance of intercultural competence in foreign language teaching.

Keywords: EU language education policy, Council of Europe, intercultural education, plurilingualism, foreign language teaching.